

Industriële archeologie

In Nederland zijn ongeveer 10 000 monumenten die een rol hebben gespeeld in de industriële geschiedenis van ons land. Daarvan zijn er ongeveer 3 à 4000 beschermingswaard. Maar het zal nog de nodige problemen geven voordat deze werkelijk beschermd en behouden zijn. Want wie trekt zich het lot van deze monumenten aan?

De groep van monumenten van bedrijf en techniek vormen in Nederland in het algemeen een onderdeel van de jonge monumenten. Hoewel de naam suggereert dat het hier om monumenten van bedrijfsgebouwen in algemene zin (fabrieken, kantoren, enz.) gaat, is dat niet altijd het geval. Men zal een kantoorgebouw misschien wel zien als een jong monument, maar

meestal niet als monument van bedrijf en techniek. Een tussenpositie wordt ingenomen door de spoorwegmonumenten, waarover in het juni-nummer van *Renovatie en Onderhoud* uitvoerig is geschreven. Deze gebouwen zijn direct verbonden met een transportdienst, die op zich is gebaseerd op een industrieel systeem. De architectonische waarde van veel stationsgebouwen is bovendien van een dergelijke betekenis, dat de bescherming ervan al in een vroeg stadium van de grond kon komen.

Bij monumenten van bedrijf en techniek, zoals de min of meer officiële Nederlandse benaming voor industriële archeologie luidt, ligt in de praktijk de nadruk sterk op gebouwen waarin zich industriële processen afspeelden, of op werken die hier nauw verband mee hielden. Bij deze laatste groep horen bijvoorbeeld infrastructurele

werken en stations. De Engelse term, *industrial archeology*, dekt daarom de lading beter dan de wat al te ruime Nederlandse.

Het gaat bij het behoud van industriële monumenten om meer zaken dan bij een klassiek monument, zoals we dat kennen uit de periode van voor 1800. De redenen voor het behoud van monumenten van bedrijf en techniek zijn een combinatie van hun architectonische waarde en hun gebruiksgeschiedenis. Met name dit laatste weegt zwaar bij de industriële monumenten. Om een monument uit deze groep te kunnen waarderen moet het een speciale waarde hebben, die verbonden is aan de geschiedenis van het monument. Die geschiedenis is meestal niet aan de buitenkant af te lezen, zodat men bij deze monumenten niet kan volstaan met het „mooi vinden” van de architectuur van die monumenten. Integendeel, het is

heel goed mogelijk, dat het om lelijke gebouwen gaat, waaraan de plaatselijke bevolking niet zo'n goede herinnering heeft. Van zulke gebouwen ziet men misschien liever dat zij verdwijnen, dan dat zij blijven staan.

Voorbeelden daarvan vinden we in de restanten van de mijnindustrie in het oosten van Zuid-Limburg, de kanalen in de veenkolonien in Oost-Groningen en de fabrieken en pakhuisen in de Zaanstreek.

De bescherming van zo'n monument vereist kennis van de geschiedenis van het gebouw en het inzicht, dat het hier gaat om een belangrijke schakel in de (plaatselijke) geschiedenis. Aan de buitenkant kan de reden voor bescherming immers meestal niet worden afgelezen. Het behoud van een visueel teken van die geschiedenis draagt bij tot de educatieve en begripswaarde van die geschiedenis. Die kennis en

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

2

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

4

dat inzicht heeft echter niet iedereen.

Dit brengt ons tot de formulering van de paradox: de bescherming van gebouwen die in hun geschiedenis dichter bij het leven van de gewone mensen hebben gestaan is een bezigheid die minder steun van de bevolking krijgt dan de bescherming van gebouwen die nooit deel hebben uitgemaakt van het dagelijkse leven van de meeste burgers.

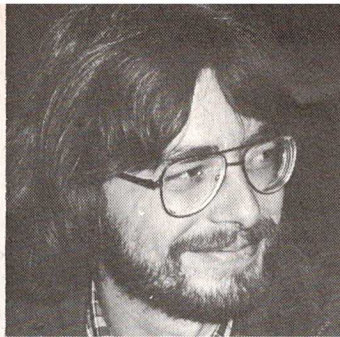
Dit veroorzaakt echter speciale problemen bij de bescherming van deze categorie monumenten. Zoals ook in het boek „Monumenten van bedrijf en techniek” (1) wordt benadrukt, is steun van de plaatselijke bevolking onontbeerlijk voor het effectief beschermen van deze groep jonge monumenten. De kans dat een groot deel van de plaatselijke bevolking warm loopt voor een oude fabriek is echter niet groot. Voor een effectieve bescherming van een gebouw is dan een grote inspanning van een relatief kleine groep nodig.

Het voeren van actie voor het beschermen van een monument van bedrijf en techniek kan ook niet op dezelfde wijze

geschieden als van een gewoon monument. De steun van de bevolking zal moeten worden verkregen door uitvoerig te informeren over de betekenis van het gebouw voor de plaatselijke geschiedenis.

Meer aandacht voor plaatselijke geschiedenis in het onderwijs zal ongetwijfeld de overlevingskansen van monumenten van bedrijf en techniek vergroten! We mogen daarbij niet vergeten, dat de kennis van het monument meestal meer van plaatselijk dan van landelijk belang is. Zo de steun voor behoud al gevonden wordt, zal die vooral plaatselijk aanwezig zijn.

Een ander aspect, nauw verbonden met de kansen op behoud, is het gebruik van het pand na restauratie. De oorspronkelijke functie zal alleen in uitzonderingsgevallen nog behouden kunnen blijven. De herkenbaarheid is dan maximaal, de educatieve waarde optimaal, maar de toegankelijkheid voor de omgeving gering. Indien het gebouw als industrieel museum wordt ingericht is de toegankelijkheid het beste gewaarborgd, en dat weegt misschien op tegen het verlies aan werkelijk functioneren. In het Verenigd Konink-

drs. ir. A. Dreimuller

drs. A. van Hooren

rijk, maar ook in ons land, worden pogingen ondernomen deze educatieve functie te versterken door de panden deel te laten uitmaken van een groter beschermd complex.

Het geven van een andere bestemming dan de oorspronkelijke, zij het een bedrijfs- of woonbestemming, is ook een reële mogelijkheid. In de praktijk zien we dit ook het meeste gebeuren. Bij woonruimte leidt dit vaak tot eenheden voor kleine huishoudens, bij bedrijfsruimte tot verbouw als kantoor. Een echte fabrieksbestemming is zeldzaam.

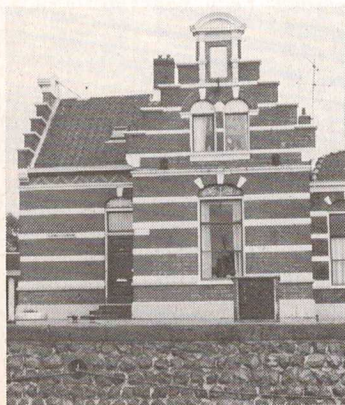
De bezwaren die tegen hergebruik worden aangevoerd zijn vrijwel dezelfde die in het juni-nummer van *Renovatie en Onderhoud* al werden geconstateerd bij de stations. Nieuw-

bouw is goedkoper, is meer representatief, of de technische mogelijkheden om de nieuwe functie te realiseren ontbreken. Waar financiële problemen het werkelijke knelpunt vormen, kan men er alleen op hopen, dat de subsidies van CRM het project over de brug helpen. In de andere gevallen zullen het de kennis en het begrip voor de betekenis van het monument moeten zijn, die de eigenaar of de (plaatselijke) overheid tot behoud brengen.

1) Diverse auteurs, *Monumenten van bedrijf en techniek*, 1978, Walburg Pers, Zutphen.

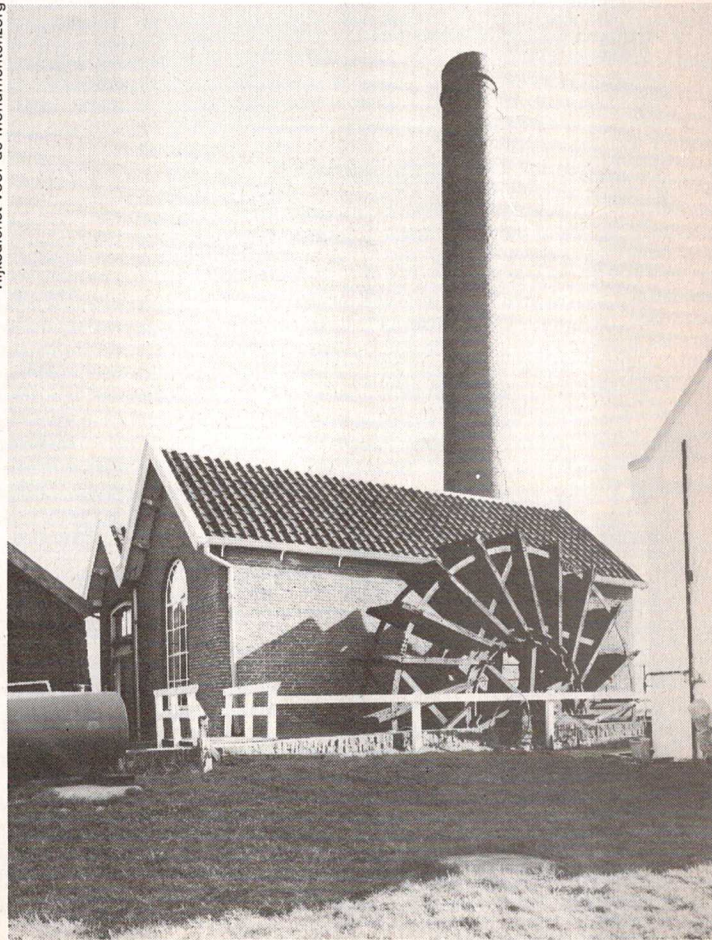

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

6

1. Vuurtoeren te Noordwijk aan Zee.
2. Huisje van 's Rijks Peilschaal te Lemmer.
3. Vuurtoeren te Breskens.
4. Sluisknechtswoning te Lemmer.
5. Het „Bassin” in Maastricht.
6. Sluiswachterswoning te Lemmer.
7. Stoomgemaal te Nijkerk.

7